

Radu Oltean (n. 1970) este astăzi unul dintre cei mai apreciați autori de ilustrație documentară cu subiect istoric. A absolvit Academia de Arte din București, Secția grafică, în 1997. A debutat cu seria de colaborări cu Neagu Djuvara: *Cum s-a născut poporul român* (2001), *Mircea cel Mare și luptele sale cu turcii* (2001), *De la Vlad Țepeș la Dracula Vampirul* (2003; trad. engl. *From Vlad the Impaler to Dracula the Vampire*, 2011), apărute la Humanitas. Pasiunea lui pentru ilustrația documentară este dublată de aplecarea spre studiul științific al istoriei; lucrările sale se bazează pe analiza riguroasă deopotrivă a izvoarelor directe și a cercetărilor celor mai recente. A conceput proiecte editoriale care valorifică un patrimoniu iconografic cvasinecunoscut publicului larg: *Bucureștii – 550 de ani de la prima atestare documentară* (editor și coordonator, 2009), *Carol Popp de Szathmári, fotograful Bucureștilor* (2013, în colaborare cu Emanuel Bădescu), *Bucureștii Belle Epoque* (2016, în colaborare cu Emanuel Bădescu). Volumul *Art historia: Ilustrația istorică între artă și știință / Historical Illustration Between Art and Science* (2018) reunește cele mai frumoase lucrări ale sale, apărute în țară sau în prestigioase publicații de profil din străinătate, cu care colaborează în mod constant. *Dacia: Războaiele cu romanii. I. Sarmizegetusa* (2014), primul dintr-o serie de două volume bogat ilustrate care sintetizează stadiul actual al cercetărilor în domeniu, a fost tradus în spaniolă și în engleză și reeditat la Humanitas în 2019. *Cetăți, castele și alte fortificații din România* este o monografie amplă, unică în spațiul istoriografiei românești, concepută în patru volume, dintre care au apărut primele două (2015, 2020). Cea mai recentă carte a sa, *Geții lui Burebista și lumea lor*, ilustrată exclusiv cu reconstituiri originale, este prima sinteză a cercetărilor de specialitate din ultimele decenii.

Referenți științifici: Constanța Vintilă, Tudor Dinu, Claudiu Neagoe

Redactor: Radu Gârmacea

Machetă: Radu Gârmacea, Radu Oltean

Corector: Iuliana Glăvan

DTP: Dragoș Dumitrescu, Dan Dulgheru, Manuela Manița

Tipărit la Bookart Printing

© HUMANITAS, 2024

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Oltean, Radu

Din vremea lui Tudor / Radu Oltean; il.: Radu Oltean. –

București: Humanitas, 2024

ISBN 978-973-50-8344-1

94

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021.408.83.50, fax 021.408.83.51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723.684.194.

RADU OLTEAN

**DIN VREMEA
LUI TUDOR**

HUMANITAS

MULȚUMIRILE AUTORULUI

Ca întotdeauna în cazul unui proiect de asemenea anvergură, am beneficiat de ajutor și sprijin din partea multor prieteni, istorici sau nu. Mă simt dator să-i menționez pe cei fără de care această lucrare nu ar fi existat în această formă. În primul rând trebuie să-l menționez pe Emanuel Bădescu, cel cu care am colaborat inițial spre a face o scurtă carte de popularizare despre Tudor Vladimirescu. Doar că, în timp, proiectul a luat o cu totul altă direcție, devenind mult mai complex și totodată mai personal. Mulțumesc colectivului de la Cabinetul de Stampe al Academiei Române, care mi-a pus la dispoziție întotdeauna, ani de-a rândul, materiale iconografice de mare valoare. Mulțumiri lui Horia Șerbănescu din Asociația 6 Dorobanți, bun cunoscător al echipamentelor și uniformelor din sec. XIX pentru sprijinul adus la reconstituirile uniformelor din epocă. De fapt, mulțumesc tuturor camarazilor din această asociație pentru șansa de a putea participa la reconstituirea modernă a unor mari bătălii de epocă napoleoniană, experiențe care m-au apropiat la modul aproape intim de spiritul acelor vremuri. Printre care, trebuie să îi menționez pe Ciprian și Cristian Rădulescu, Aurelian Stroe, Adrian Silvan Ionescu și Ionuț Movanu. Mulțumesc prietenilor de la Muzeul Național de Istorie a României, lui Ernest Oberlander Târnoveanu, lui Oana și Cornel Ilie pentru deschiderea de care au dat dovadă ori de câte ori am fost interesat de vreun artefact din colecțiile muzeului. Bunului amic Ionuț Macri, care m-a ajutat enorm cu fotografii de monumente sau de atitudini, utile în compozițiile mele grafice. Profesorilor și istoricilor Tudor Dinu, Constanța Vintilă, Claudiu Neagoe și Renato Enache. Lui Ștefan Huțanu și lui Laurențiu Marian Angheluță, care, cu generozitate, mi-au oferit spre reproducere ilustrații digitale de mare valoare. Lui Cristian Lascu, împreună cu care am tot bătut plaiurile Mehedințiului, ascultând povești despre Tudor. Gânduri de recunoștință către Radu Gârmacea, care a șlefuit textul și a dat forma potrivită fiecărei pagini. Și nu în ultimul rând soției mele, Sandra, care m-a susținut și încurajat de-a lungul anilor în care am lucrat la această carte.

TUDOR VLADIMIRESCU, portret votiv pe lemn din biserica de la Prejna (Mehedinți), ctitorită de el împreună cu Gheorghe Duncea. Este singurul portret contemporan al lui Tudor. Biserica nu mai există astăzi în forma originală; portretul se află la Muzeul Național de Artă, degradat. L-am restaurat virtual, în premieră, repictându-l în cele mai mici detalii. Pentru reconstituirea realistă a figurii și costumului lui Tudor așa cum sunt zugrăvite aici, vezi p. 19.

CUVÂNT ÎNAINTE

Această carte a pornit de la un proiect despre Bucureștii lui Tudor. Mi-am dat seama atunci că, dincolo de clișeele pioase, cu excepția unei mâini de istorici, noi nu știm mai nimic nici despre epocă, nici despre oamenii ei. Nu aveam nici măcar imaginea pandurilor, ca oameni de arme ai Olteniei. Deși cercetările istorice serioase nu lipsesc, chiar dacă multe dintre ele sunt grevate de partizanate și comandamente ideologice specifice unei epoci sau alteia, publicul larg s-a mulțumit cu icoana „Domnului Tudor“: răzvrătit romantic, revoluționar socialist *avant la lettre*, „marele oltean“ și așa mai departe. Ieșim și astăzi din școală fără să putem spune nimic concret despre faptele lui. A dat bătălii cu turcii? A împărțit pământ țăranilor? S-a luptat pentru neatâr-narea țării?

Theodor – așa cum avea grijă să se iscălească – nu a făcut nimic din toate acestea. Oamenii săi însă, și de altminteri și mulți dintre cei care-i stăteau împotriva, erau copleșiți de calitățile pe care le dovedise în atâtea rânduri, de puterea și de charisma lui. Știm despre el din actele vremii și din mărtu-riile celor care i-au stat în preajmă, dar firea și gândurile i le zugrăvesc mai cu seamă vorbele sale. Am pus în paginile acestei cărți o scrisoare de-a sa și trei proclamații către norod: Theodor Vladimirescu avea puterea de a judeca limpede lucrurile, de a-nțelege lumea zilelor sale, cu cele vechi și cu cele noi. Știa să se înalțe deasupra celorlalți și să le vorbească de-acolo în cuvinte tăioase și iuți, amintindu-le de trecut și îndreptându-i spre viitor.

Anul 1821 a însemnat pentru noi „zorii modernității“; s-a tot spus. A fost momentul de cumpănă „între Orient și Occident“. Dar această basculare a istoriei nu poate fi pusă în seama lui Tudor. Epoca fanariotă s-a sfârșit nu ca urmare a ridicării lui, ci pentru că grecii porniseră la război împotriva turcilor. Ideile Luminilor și ale libertății ajunseseră deja în spațiul româ-nesc; Tudor însuși le va fi aflat de la unii boieri, cărturari sau aventurieri de alte neamuri ori le va fi citit în cărțile pe care și le cumpăra.

Nu s-a spus însă, sau nu îndeajuns, că slugerul din Mehedinți este primul lider politic modern din spațiul românesc. El, cel dintâi, a chemat „tot norodul“ țării lui, indiferent de stare, cerându-i să se trezească la o conștiință comu-nitară și națională, vorbindu-i despre „obșteasca fericire“, „strămoșii noștri“, „dragostea cea către patrie“, „cinstirea neamului“, „naștere de-al doilea“. El, primul, le-a cerut tuturor să se desprindă de mizeria morală și materială a vremurilor și să devină „frați oameni“, „adevărați patrioți“ și „fii ai patriei“.

Ridicând o „oaste a norodului“, Tudor a mers la București în fruntea ei și și-a așezat pe creștet cușma cu capac alb, de domn al Țării Românești. Mări-rea sa a durat puțină vreme și nu a fost niciodată deplină. Mitul, cel care îi va inspira pe revoluționarii de la 1848, a pornit nu de la ce-a fost el – ci de la ce ar fi putut să fie!

Tudor venea din mijlocul moșnenilor olteni. A fost, pe rând, om de casă la boier, om de negoț, om al stăpânirii, dar mai cu seamă om de arme, aspru, hotărât și priceput. S-a pus în fruntea pandurilor olteni, a deprins știința războiului și s-a călit în lupte. Așa erau vremurile – nu doar la noi, ci și în toată partea noastră de lume. Orice bărbat mai îndrăzneț era silit să apuce într-un fel sau altul calea armelor. La fel ca haiducii sârbi sau bulgari, ori cîrjaliii turci, armatolii și klefții greci, arnăuții albanezi, vlahi sau de vreun alt neam balcanic, mulți țărani olteni au învățat atunci să dea cu pușca și cu sabia, ca să-și poată apăra avutul și viața ori ca să le ia pe ale altora.

Decăderea puterii de la Stambul, întinsă pe secole de-a rândul, a dat naș-tere unei epoci a haosului, distrugerii și violenței atotcuprinzătoare, de la Carpați până în insulele Greciei. O epocă sângeroasă și tulbure, în care gra-nițele dintre lege și fărădelege, ticăloșie și eroism, loialitate și trădare s-au șters aproape cu totul. Este „vremea lui Pazvante“, care-a marcat în cea mai mare măsură istoria și imaginea spațiului balcanic așa cum ni le proiectăm noi

astăzi. Ecourile sale se vor face simțite multă vreme după momentul 1821, imprimându-și pecetea adânc pe societățile și mentalitățile din sud-estul Europei, până în zilele noastre.

Aceasta este lumea pe care am readus-o la viață în paginile ce urmează. În jurul figurii lui Tudor Vladimirescu, am evocat războaiele dintre ruși și turci, în care s-a și format el. Am povestit luptele din Serbia, de unde vin mulți dintre oamenii lui Tudor – și mulți dintre dușmanii săi. Am evocat figurile unor personaje însemnate, ca și pe cele ale unor figuri secundare, dar nu mai puțin relevante pentru înțelegerea epocii. Am trecut în revistă contextul general al războaielor napoleoniene și al concertului Marilor Puteri, care le-a urmat. Am reconstituit istoria militară a ultimelor domnii fanariote. Despre toate acestea nu se mai știe nimic astăzi, dar fără ele nu putem înțelege fenomenul ridicării la oaste a românilor în anul 1821 și nici cursul evenimentelor.

Am recompus povestea acelor vremuri din studii istorice – volume și articole științifice – nu doar din spațiul românesc, ci și din cel balcanic, rus sau occidental. Am citat pe larg multe mărturii din epocă; vocile oamenilor de-atunci se aud și astăzi la fel de puternice și pătimașe. Cartea conține multe documente iconografice puțin sau deloc cunoscute, unele publicate în premieră la noi, ca și fotografii de obiecte, panorame aeriene sau hărți de operațiuni militare.

Dar mai ales am pictat oameni, locuri și scene, pe care le-am reconstituit, cu mare grijă și cât mai în amănunt, după izvoarele istorice: artefacte expuse în muzee sau ascunse în depozitele lor, imagini de epocă, descrieri și mărturii contemporane. În paginile acestei cărți veți găsi, după știința mea, cea mai largă, vie și detaliată galerie de reprezentări ale costumului și echipamentului militar specific balcanic de la începutul secolului al XIX-lea. Am reconstituit în mai multe rânduri figura și costumele lui Tudor Vladimirescu, în diferite momente ale vieții sale, cercetând în amănunt toate izvoarele, ca și mărturiile pe care ni le-au lăsat cei care l-au cunoscut. Am făcut-o, ca de fiecare dată, cu bucuria și curiozitatea întâlnirii cu un trecut viu, care ne spune atât de multe și astăzi.

VEACUL FANARIOT

Aservite în totalitate Înaltei Porți, de fapt incluse efectiv între hotarele imperiului, principatele, adică Țara Românească și Moldova, aveau un statut aparte. Turcii nu aveau voie să se implice în politica lor internă sau să țină aici garnizoane permanente, iar musulmanii nu puteau avea proprietăți și nu puteau ridica moschei pe teritoriul lor. Ambele țări românești aveau însă pe pământurile lor enclave otomane, cu fortărețe și garnizoane. Acestea se numeau *kazale* (în literatura mai veche *raiale*). În Moldova se aflau kazalele Hotin, Bender și Ismail, iar în Țara Românească – Brăila, Giurgiu și Turnu (așezare azi dispărută, la sud de actualul oraș Turnu Măgurele și la est de vărsarea Oltului în Dunăre). Țările române erau obligate să suporte toate cheltuielile garnizoanelor turcești din aceste kazale. Ba și majoritatea garnizoanelor și cetăților turcești de pe malul sudic al Dunării erau susținute cu provizii din Valahia.

Începând cu secolul al XVIII-lea, sub justificarea trădărilor comise de Dimitrie Cantemir, respectiv de Constantin Brâncoveanu, sultanii au impus pe tronurile principatelor domni străini, supuși otomani, creștini aleși – majoritatea, dar nu toți – din rândul elitei grecilor din Constantinopol, ce locuia în cartierul Fener (Fanar, Farul), în centrul căruia se afla Patriarhia Constantinopolului. Acești greci fanarioți își justificau oarecum aspirația la scaun pe temeiul unor înrudiri prin femei cu vechii domni ai țărilor române. În ochii turcilor însă, ei nu erau altceva decât simpli guvernatori, echivalentul unor bei otomani cu două tuiuri, rang egal cu al unui vizir sau al unui beylerbei; contemporanii vedeau pe bună dreptate principatele ca făcând parte din „Turcia“.

Odată cu impunerea sistemului fanariot, oștile principatelor s-au redus până la nivelul unor corpuri de mercenari balcanici (arnăuți și seimeni, însărcinați cu ordinea publică; domnii fanarioți încercau astfel să facă economii, pornind de la ideea că țările erau protejate de soldații Semilunii încartiruiți în garnizoanele din kazale și în cetățile din jurul hotarelor. Abia spre finele veacului al XVIII-lea, sub presiunea atacurilor lui Pasvantoglu, despre care vom vorbi la timpul potrivit, au început recrutările de miliții locale, în special de panduri. Singurele fortificații pe care otomanii le-au acceptat pe teritoriul țărilor române au fost mănăstirile. În jurul acestora s-au dat cele mai crunte lupte în anul 1821.

Raiua-district a Brăilei [...] era stăpânită de turci și forma bogăția comandantului cetății. Era populată cu cele mai frumoase și mai bogate sate. Nazirul, bărbat omenos și deștept, nu asupra și nu tiraniza pe locuitori și, într-un cuvânt, acei care erau raiale [localnicii, dar supuși otomani] în orașele turcești erau mai bine tratați și mai fericiți decât cei care erau pradă lăcomiei și imoralității muntenilor și moldovenilor. — LOUIS ALEXANDRE DE LANGERON, general în armata rusă

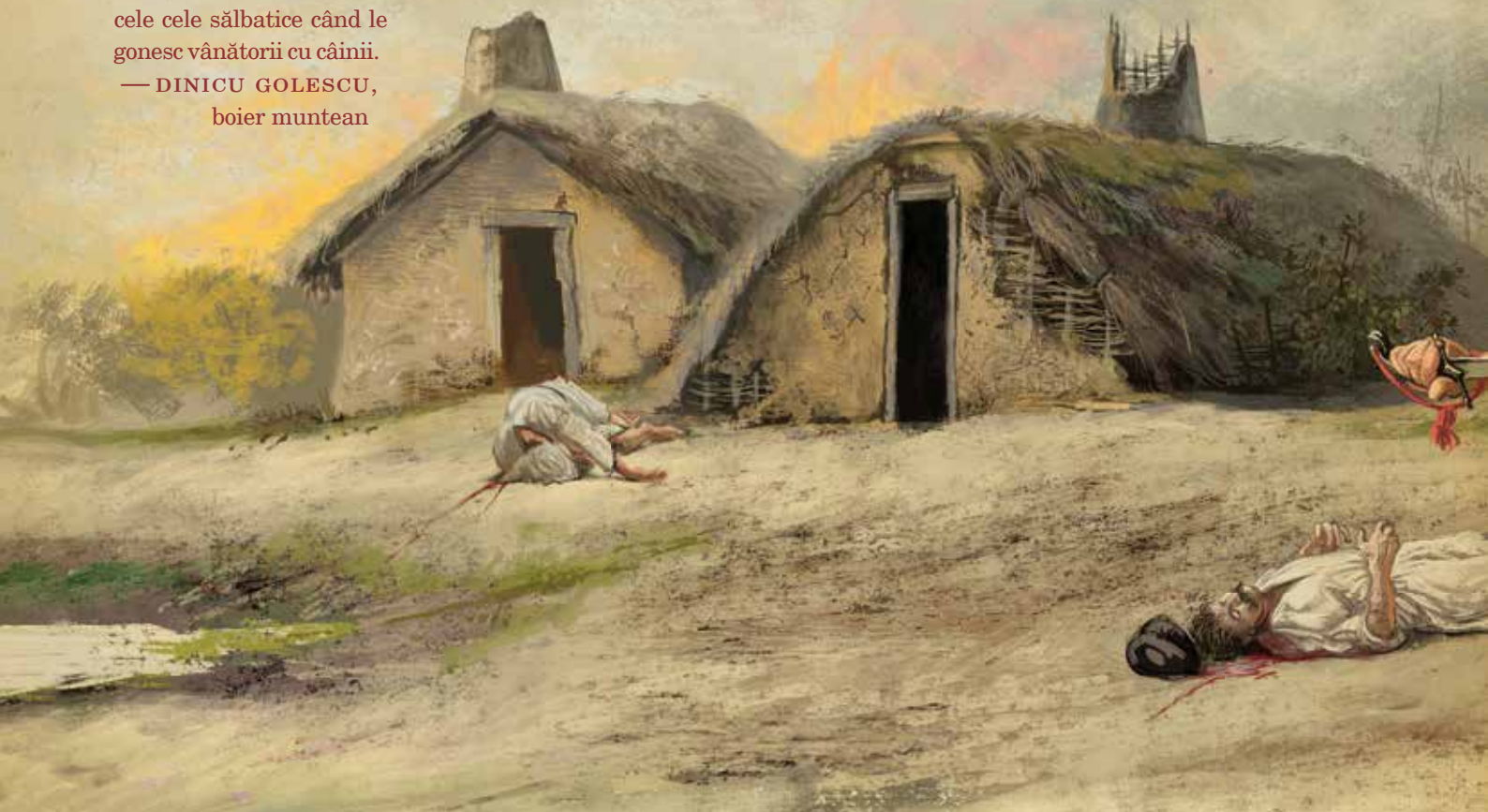
BRĂILA/IBRAIL ÎN 1809. Reconstituirea orașului otoman e bazată pe planurile militare rusești din epocă. Capitala celei mai mari kazale de pe teritoriul Munteniei avea la nord o veche cetate al cărei nucleu vine din epoca lui Soliman Magnificul. În urma războaielor ruso-turce de la finele sec. XVIII și din prima treime a celui următor, autoritățile militare locale au construit în jurul orașului și portului mai multe fortificații, care au făcut din Brăila un oraș greu de cucerit.

...Intrând cinevaș într-acele locuri, unde să numesc sate, nu va vedea nici biserică, nici casă, nici gard împrejurul casii, nici car, nici bou, nici vacă, nici oaie, nici pasăre, nici pătul cu sămănăturile omului pentru hrana familiei lui, și, în scurt, nimică; ci numai niște odăi în pământ, ce le zic bordeie, unde, intrând cinevaș, nu are a vedea alta decât o gaură numai în pământ, încât poate încăpea, cu nevasta și cu copiii, împrejurul vetrii [...]. Și când aceștia, din norocire, prindea de veste când vinea în satul lor zapciu, polcovnicu, căpitanu, mumbașir isprăvnicesc, mumbașir domnesc, fugea atât ei, cât și muierile lor, și copiii care putea fugi, prin păduri și pe munți, întocmai ca dobitoacele cele sălbatice când le gonesc vânătorii cu câinii.

— DINICU GOLESCU,
boier muntean

Obiceiul ca scaunul de domnie al țărilor române să fie cumpărat de la sultan nu a apărut odată cu epoca fanariotă, ci se încetățenise încă din veacul al XVI-lea. Pretendenții se împrumutau de la bancherii din Constantinopol, iar banii astfel obținuți se vărsau apoi în buzunarele sultanului, ale vizirilor și ale altor demnitari otomani cu funcții înalte. În epoca fanariotilor însă, și mai ales spre finele veacului al XVIII-lea, sumele plătite la Stambul pentru dobândirea scaunului de domnie ajunseseră atât de mari, încât uneori echivalau cu bugetul întregii Țări Românești pe doi ani! Iar domnii, ajunși pe tron, dar înglodați în datorii, se foloseau de bugetul țării ca de propria vistierie. Ei trebuiau să returneze în timp cât mai scurt datoriile, apoi să se îmbogățescă ei înșiși. Acesta era mecanismul fundamental care regula economia și politica principatelor, cu toate consecințele profund nefaste care decurgeau de aici. Iar un asemenea mecanism de spoliere a resurselor era grefat pe o economie locală înapoiată; deși la București și Iași ajungeau mărfuri din mai toate țările europene, economia principatelor era ruptă de marile mișcări de modernizare din zorii epocii industriale.

ATACURILE CÎRJALIILOR, uciderile, incendierile și răpirile erau pentru locuitorii de la nordul Dunării o năpastă cumplită. Grupuri răzlețe de bandiți pazvangii rămâneau prin Oltenia luni în șir și jefuiau în grupuri mici sate și cătune, mai ales în sud. Cei mai cu dare de mână și-au ridicat cule sau măcar case fortificate, însă țăranii clăcași, care locuiau în bordeie, erau victime sigure. Cîrjaliii răpeau femei și copii din familii mai instărite, recompensele plătite de familiile disperate fiind pentru ei o sursă importantă de câștig.

CUPRINS

MULȚUMIRILE AUTORULUI	4	<i>Jafurile</i>	69
CUVÂNT ÎNAINTE	5	<i>Strehaia, Țânțăreni și Motru</i>	69
VEACUL FANARIOT	7	<i>Jocurile boierilor</i>	71
RUȘI, AUSTRIECI ȘI TURCI. RĂZBOAIELE	10	<i>Tabăra de la Țânțăreni</i>	72
Haiduci, Arnăuți, Panduri	11	OASTEA LUI TUDOR	73
<i>Haiducii</i>	11	<i>Veșmintele pandurilor și costumul lui Tudor</i>	73
<i>Pandurii</i>	13	<i>O tentativă de asasinat</i>	77
<i>Arnăuții</i>	14	<i>Episodul de la Benești</i>	78
PE VREMEA LUI PAZVANTE	15	REVOLUȚIA ÎNCEPE ÎN MOLDOVA	81
TINEREȚEA LUI TUDOR	19	<i>Masacrul de la Galați</i>	81
REVOLUȚIA SÂRBILOR	21	<i>Intrarea lui Ipsilanti în Moldova</i>	82
ARMATA ȚĂRII ROMÂNEȘTI SUB ULTIMII FANARIOȚI	22	PROGRAMUL DE LA SLATINA	83
<i>Nicolae Mavrogheni</i>	22	<i>Rusia nu se amestecă</i>	84
<i>Alexandru Moruzi și Constantin Hangerli</i>	23	LA BUCUREȘTI	85
<i>Constantin Ipsilanti</i>	23	INTRAREA LUI TUDOR	89
RĂZBOIUL RUSO—TURC (1806—1812)	24	IPSILANTI LA COLENTINA	91
<i>Bătălia de la Obilești</i>	29	BUCUREȘTII LUI TUDOR	98
<i>Pandurii instruiți de ruși</i>	30	<i>Procesiunea grecilor</i>	100
<i>Serbia și Oltenia. Frontul de vest, 1807</i>	31	CURTEA DE LA TÂRGOVIȘTE	101
<i>Tratatul de la Tilsit</i>	33	DOMNUL TUDOR	103
<i>Primele asedii. Giurgiu, Brăila și trecerea în Dobrogea</i>	33	<i>Boierii încearcă să fugă</i>	104
<i>Serbia, 1809</i>	34	<i>Tratatulele</i>	105
<i>Pandurii la asediul cetății Fetislam</i>	34	VIN TURCII!	108
<i>Turcii intră în Oltenia</i>	34	<i>Stăpânirea Eteriei în Moldova</i>	108
<i>Bătălii și asedii în Bulgaria (1810 toamna)</i>	36	<i>Luptele de la Galați</i>	110
<i>Al doilea asediu al cetății Fetislam</i>	38	<i>Retragerea din București</i>	110
<i>Serbia și Bulgaria, 1811</i>	40	<i>Execuțiile de pe drumul către Pitești</i>	111
<i>Pacea de la București</i>	42	<i>Turcii la București</i>	112
<i>Chestiunea sârbească la 1812</i>	44	<i>Pregătirile de război la Târgoviște</i>	114
TIMPURILE LUI IOAN VODĂ CARAGEA	45	<i>Ultimele zile ale lui Tudor</i>	114
<i>Serbia după pacea de la 1812</i>	47	<i>Întâlnirea de la Golești</i>	118
<i>Congresul de la Viena</i>	48	<i>Trădarea</i>	119
<i>Răscoalele din 1814—1815: turci adalți, panduri și sârbi</i>	48	HAOSUL	122
<i>Tudor la Viena</i>	52	<i>Fuga de la Târgoviște</i>	122
<i>Iordache Olimpiotul</i>	54	<i>Trădarea bimbașei Sava</i>	124
<i>Sfârșitul domniei și fuga lui vodă</i>	56	LUPTELE DE PE OLT	127
<i>Vodă Alexandru Suțu</i>	57	<i>Prima luptă de la Drăgășani</i>	127
REVOLUȚIILE	58	<i>Marea bătălie de la Drăgășani</i>	132
<i>Rigas Velestinlis</i>	58	<i>Fuga lui Ipsilanti</i>	136
<i>Marile mișcări ale anului 1821</i>	59	HĂITUIALA	138
PREGĂTIREA REVOLUȚIEI ÎN PRINCIPATE	62	<i>Lupta de la Slobozia-Gorj</i>	138
<i>Incredibila poveste a bimbașei Sava</i>	64	<i>Potera lui Sava</i>	139
<i>Uriașul plin de cicatrici</i>	65	<i>Vânătorul vânat</i>	140
<i>Dimitrie Macedonski</i>	65	FUGARII DIN MOLDOVA	141
ÎN OLTENIA	66	URMĂRILE REVOLUȚIEI	148
<i>La Padeș</i>	67	BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	150
<i>Recruții</i>	69		

